

Наталія КОВТУН,
*доктор філософських наук, професор,
завідувач кафедри філософії та політології,
Житомирський державний університет імені Івана Франка
(м. Житомир, Україна)*

Алефтіна АММА,
*здобувач ступеня доктора філософії,
Житомирський державний університет імені Івана Франка
(м. Житомир, Україна)*

ПОСТКОЛОНІАЛЬНИЙ ДИСКУРС І ВІДЧУЖЕННЯ ВІД МОВИ В УМОВАХ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ

В ситуації геополітичної нестабільності і неспровокованої російської агресії проти України вкрай актуальною залишається проблематика дослідження постколоніального дискурсу як складової відчуження українського суспільства від російсько-радянської імперіалістичної спадщини. При цьому саме присутність російської мови і в ширшому розумінні російської культури у різних сферах суспільного буття українців є і залишається умовою для підкорення України агресорові і відсутності опору українців в умовах окупації. Для досягнення цієї мети на пострадянському просторі, зокрема в Україні, російська влада вкладає великі кошти у поширення російської мови, російської культури, продукуючи через сферу музики, балету, театру, кіно ностальгію за радянським імперським минулим і відроджуючи міфи про «віковічну імперську велич» російської метрополії.

Важливою складовою інформаційно-психологічних операцій російської влади проти України є вкидання в український інформаційний простір вигідних для агресора наративів: «мовне питання зараз не на часі, бо у нас війна», «російськомовні воїни також воюють у ЗСУ», «не потрібно тиснути на російськомовних», «мовне питання розхитує українське суспільство всередині країни тощо» [1, с. 11–12]. Зауважимо, що «інструменти російської «м'якої сили» – культура та пропаганда» в українському суспільстві можуть діяти лише на носіїв російської мови і споживачів російського культурного продукту [1, с. 10]. Саме з цієї причини ключовою вимогою російських владних еліт до України вже більше одинадцяти років під час відкритої військової агресії є збереження домінування російської мови в українському інформаційному просторі і відчуження українців від рідної мови.

У зв'язку з цим український філософ Вахтанг Кебуладзе, опонуючи закликам деяких представників постколоніального дискурсу (Лоли Шонейн, Гаятрі Чакраворті) використовувати мову метрополії для емансипації від неї, обґрунтовує сумнівність таких стратегій. Мова, на його думку, є не лише інструментом сигніфікації та засобом комунікації, а й способом «нашої живої присутності у цьому світі» [2]. У такому розумінні найменування будь-яких

об'єктів реальності завжди супроводжується задіянням емоційних складових мови, яка може за допомогою одного-єдиного слова або висловлювання спровокувати відчуття ностальгії, ніжності, радості або огиди та крайньої ненависті.

У контексті цього філософ обґрунтовано звертається до прикладу трансформації початково цілком позитивного сенсу висловлювання Гейнріха Бета («Arbeit macht frei» – «Робота робить вільним»). Утім, після його використання як мотиваційного гасла у нацистських концентраційних таборах воно стало повністю табуйованим для використання [2]. Подібну трансформацію зараз проходить і назва «руський мір», яка в умовах російсько-української війни все більше набуває ознак шовіністичної расистської ідеології, спрямованої на знищення не лише України як держави, а й українців як носіїв національної ідентичності.

Будучи прив'язаною до соціокультурної реальності, мова закономірно набуває її сутнісних характеристик. І тут важко не погодитись з В. Кебуладзе, що «...якщо певну мову впродовж століть застосовують заради зла, то вона сама стає злом. Мова захворює на зло» [2]. Значна частина носіїв цієї мови не володіють свободою «відчуваючи себе жертвами власної імперії, але у патологічний спосіб пишаючись нею» [2]. Отже, «російська мова завжди була і є інструментом «епістемічного насильства», що зумовлює і виправдовує реальне російське насильство» [2]. Відтак, цілком закономірним залишається несприйняття українцями російської культури і мови як втілення реальної повсякденної російської агресії.

Британська, французька, нідерландська та інші колоніальні імперії вже в далекому минулому, а їх інтелектуальні еліти дозріли до критичного осмислення злочинів колоніалізму. З російським колоніалізмом та імперіалізмом все по-іншому. Російська колоніальна імперія досі жива й існує у формі РФ. І не просто жива. За останні десятиліття вона постійно виявляє агресію проти інших держав, реалізуючи геноцидні практики в Чечні, Сирії і насамперед Україні. І при цьому в російському інтелектуальному дискурсі не бачимо навіть натяку серед інтелектуальних еліт на якесь «каяття». А поодинокі голоси «хороших росіян» повністю розчиняються у багатомільйонному хорі російських імперіалістів.

А тому до моменту розпаду російської колоніальної імперії «російську мову не можна сприймати позитивно або бодай нейтрально, допоки вона служить цьому злу» [2]. Зауважимо, що не лише російська мова стала інструментом геноцидних практик, але й у ширшому розумінні уся російська культура, як сучасна, так і сформована у попередні століття, виконує в руках російських шовіністів та імперіалістів подібну функцію.

Загалом, відчуження українців від всього російського в умовах російської агресії зумовлене цілком об'єктивними чинниками: масовими вбивствами, катуваннями і зґвалтуваннями українців, розстрілами українських військовополонених, прицільним руйнуванням цивільної інфраструктури і житлових будинків та ін. У такому розумінні опір всьому російському є

природною і адекватною реакцією українців на загрозу фізичному існуванню, а будь-які спроби врахування інтересів російських шовіністів, зокрема у мовній царині, лише посилюватимуть у майбутньому апетити імперської метрополії.

Список використаних джерел

1. Безсмертна Н. Функціонування української мови в умовах повномасштабної агресії Росії проти України. *Українознавчий альманах*. 2022. № 30. С. 8–16. URL: <https://doi.org/10.17721/2520-2626/2022.30.1>
2. Кебуладзе Вахтанг. Що сталося з російською мовою в Україні. 12 грудня 2024. URL: <https://nv.ua/ukr/opinion/rosiyska-mova-v-ukrajini-filosof-rozpoviv-chomu-rosiysku-movu-ne-spriymayut-pozitivno-50473858.html>